

Over retterstedet ble det til åpningen av minnesmerket i 1961 bygget et tempellignende, høytragende bygg i betong. Betongtemplet er nå erstattet med en utendørs utstillingsvegg og en nybygget, hvit bygning for å beskytte krematorieovnene. Alle foto: Ragnhild Sigurdson.

Konsentrasjonsleiren SACHSENHAUSEN

– historien om terror og lidelse i forskjellige ideologiers lys

De fleste land forvalter ikke bare egne forsvarsverk og krigsminner. Man forvalter også okkupanternes eller undertrykkernes byggverk og etterlatenskaper. I så måte er Sachsenhausen en viktig bærer av Norges krigshistorie. Historien om leiren er i årene etter krigen blitt forvaltet av høyst forskjellige regimer som har farget fremstillingen av kulturminnets historie.

AV RAGNHILD SIGURDSON

Konsentrasjonsleiren Sachsenhausen sto ferdig i 1936 og ligger ca. 35 km nord for Berlin. Leiren ble planlagt av Heinrich Himmler og tegnet av arkitekten Bernhard Küpper. Sachsenhausen var tiltenkt en rolle som mal for tyske konsentrasjonsleire.

Fra inngangsporten «Turm A» kunne man kontrollere hele leiren med kun ett maskingevær. Dette var utgangspunktet for en systematisk og planlagt kontroll og terrorisering av de over 104 000 fangene som var i leiren mellom 1936 og 1945. Hvor mange av disse som døde vet man ikke sikkert, men det dreier seg om titusener.

Fanger i nazitiden

De første fangene i leiren var tyske motstandere av Hitlerregimet; kommunister, sosialdemokrater og kritiske pressefolk. Etter hvert ble også jøder, homofile, Jehovas vitner og såkalt «asosiale» (lasaroner og hjemløse) internert i leiren. Etter krigsutbruddet i 1939 ble opposisjonelle fra de okkuperte områdene, samt sovjetiske krigsfanger, sendt til Sachsenhausen. Over 2300 nordmenn var fanger i leiren, og over 200 av dem døde her. Blant fangene var kjente norske politikere og kulturpersonligheter som Einar Gerhardsen, Trygve Bratteli, Sven Oftedal, Halvard Lange, Odd Nansen og dikteren Arnulf Øverland.

Sovjeterne overtar

Etter krigen lå leiren i den sovjetisk kontrollerte delen av landet, senere DDR. Sovjeterne internerte nazistiske krigsforbrytere, tyske offiserer, regimefiendtlige og smånazister i leiren, de fleste uten lov og dom. Leiren hadde da fått navnet «Spezialleir 7» og var i bruk av sovjeterne frem til 1950. Massedrap og terror fant ikke sted i denne perioden, men tusenvis av fanger sultet i hjel eller døde under de dårlige forholdene.

Etter dette overtok DDRs militære store deler av leiren, men allerede på 1950-tallet begynte planleggingen av Sachsenhausen som minnested. I 1956 sto nesten bare vaskeri,

kjøkkenbygning og hovedport igjen av den originale bygningsmassen. For DDR-regimet var ikke bygningsvern det mest sentrale i formidlingen av leirens historie. Det offisielle minnesmerket som åpnet i 1961 symboliserte derimot kommunismens triumf over nazismen. Leirområdet ble dekorert med kunstverk og tilføyelser i et heroisk formspråk typisk for kommunismens minnesmerker blant annet ble en 40 meter høy bauta plassert symbolsk overfor hovedporten. Skulpturene ved foten av bautaen forestiller ikke utsultede fanger, men seirende sosialister. Ved siden av hovedporten bygget man en ny, monumental inngangshall. Denne skulle erstatte den forhattede porten som anleggets fondmotiv. De originale bygningene som hovedport, kjøkken og vaskeri ble malt i en dyster gråfarge i kontrast til de nye bygningene.

Forvaltning av kulturminnet i dag

Hvordan har man så forholdt seg til leiren i tiden etter Murens fall? Her skal man forvalte og formidle historien til konkurrerende ideologier, og menneskers lidelser gjennom flere epoker. Blant de valgene museumsledelsen har gjort de siste årene, er at man langt på vei tilbakefører bygningene slik de så ut i byggeåret 1936, og at leirens historie mellom 1936 og 1945 er hovedhistorien som fortelles. Sovjeternes bruk av leiren fortelles parallelt, og DDR-regimets tilføyelser og kunstneriske utsmykking av leiren er delvis bevart.

Nå forvaltes kulturminnet med vår tids prioriteringer, ideologi og forstand. Man har klart å ivareta flere ideologisk aspekter i bevaringen. Mon tro hvordan disse blir vurdert av ettertiden? ■

Ragnhild Sigurdson er ansatt hos Byantikvaren i Oslo.

Fra inngangen i «Turm A», med den originale inskripsjonen fra 1936. Bakerst i bildet ser vi den 40 meter høye obelisken fra 1961. Den rager høyere enn alle vaktårn og bygninger i leiren, og skal symbolisere den kommunistiske ideologis seier og overlegenhet.

Hovedporten i Sachsenhausen rett frem i bildet med DDR regimets alternative monumentale inngang til høyre i bildet. Hovedporten fra 1936 har fått tilbake den opprinnelige lyse fargen, etter å ha vært malt mørkegrå i DDR-tiden.

I forgrunnen skoprøvebanen, der fanger testet ut forskjellige typer skosåler mens de marsjerte minst 40 km hver dag. Bygningene midt i bildet er vaskeribygningen (t.u) og leirkjøkkenet. Dette er to av de bevarte bygningene fra 1936. I dag fungerer de som utstillings- og undervisningsrom. I bakgrunnen ser vi den høye bautaen fra DDR-tiden.